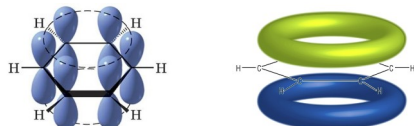

Aromatické sloučeniny – areny

Areny jsou cyklické sloučeniny s **delokalizovaným systémem π -elektronů**. K delokalizaci dochází v konjugovaných systémech dvojných vazeb.

Základním aromatickým uhlovodíkem je benzen. Jeho šestičlenný kruh se též nazývá benzenové jádro. Všechny uhlíky a vazby mezi nimi jsou naprosto rovnocenné.

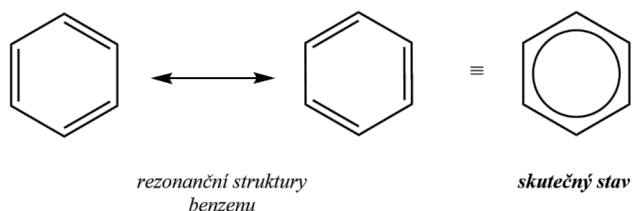
Všechny vazby C–C a C–H (12 σ -vazeb) leží v rovině a svírají úhel 120° . Čtvrtý elektron je umístěn ve $2p$ orbitalu kolmém na rovinu kruhu.

Delokalizovaný systém π elektronů nad a pod rovinou cyklu

Skutečná struktura benzenu vypadá tedy tak, že uhlíky v benzenovém jádře jsou spojeny jednoduchými vazbami (σ -vazby) a **šest π -elektronů tvoří delokalizovanou π -vazbu** rozprostřenou **nad a pod rovinou kruhu**. Benzen proto **nelze** považovat za nenasycenou sloučeninu (**cyklohexa-1,3,5-trien**).

Schematické znázornění molekuly benzenu:

rezonanční struktury
benzenu

skutečný stav

Delokalizace π -elektronů má dva zásadní důsledky:

Všechny vazby mezi uhlíkovými atomy jsou rovnocenné, tzn., že elektronová hustota a délka vazby je všude stejná. Delokalizace elektronů způsobuje, že **celý systém je významně stabilnější**.

Charakteristické znaky aromatických sloučenin – pravidla aromaticity

- **Molekula musí být cyklická a rovinná** - systém σ -vazeb leží v rovině
- **Delokalizace π -elektronů v kruhu**
- Počet delokalizovaných π -elektronů v kruhu je vždy roven hodnotě $4n + 2$, jedná se o tzv. **Hückelovo pravidlo**, kde $n = 0, 1, 2, \dots$ celé číslo
- **Myšleným posunem π -elektronů** (event. volných elektronových párů) po cyklu musí být možno **odvodit alespoň dvě rezonanční struktury**.

Rozdělení arenů:

Monocyklické – mají jedno benzenové jádro, př.

Polycyklické – více benzenových jader, která mohou být:

- izolovaná (oddělená alespoň jednou vazbou), př.
- konjugovaná, př.

Fyzikální vlastnosti:

Chemické vlastnosti:

systém delokalizovaných elektronů je stabilizovaný, proto nejochotněji probíhají u arenů *elektrofilní substituce*, méně ochotně *adice*

Zdroje arenů: černouhelný dehet

Příprava arenů:

1. Trimerace (tetramerace) acetylenu:

2. Katalytická dehydrogenace cyklických uhlovodíků:

př.: cyklohexan →

Reakce arenů:

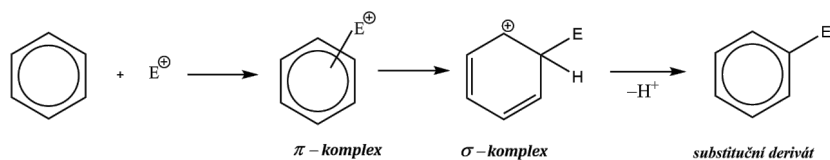
1) Elektrofilní substituce

Mechanismus elektrofilní substituce můžeme rozložit do několika stupňů:

- rychlá interakce (adice) elektrofilního činidla s delokalizovanými π -elektrony, při které vzniká útvar, často označovaný jako π -komplex

- pomalý přechod π komplexu na strukturně definovaný σ -komplex s **dočasně porušenou aromaticitou**

- odštěpení protonu z atomu uhlíku, k němuž je vázán elektrofil, obnovení aromatického charakteru, **vznik substitučního derivátu**

a) Halogenace

Příprava elektrofilního činidla:

Mechanismus reakce:

Celkový zápis reakce:

b) Nitrace

Příprava elektrofilního činidla:

Mechanismus reakce:

Celkový zápis reakce:

c) Sulfonace

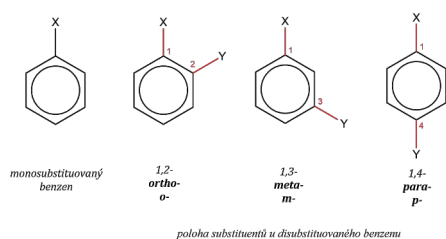
Příprava elektrofilního činidla:

Mechanismus reakce:

Celkový zápis reakce:

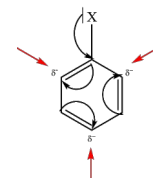
d) Alkylace

Vliv substituentů umístěných na benzenovém jádře na průběh další substituce:

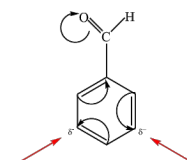
Substituenty 1. třídy

- mají _____ mezomerní efekt – elektronová hustota se **zvyšuje** v polohách **orto** a **para**
- př. -OH, -NH₂, -F, -Cl, -Br, -I

Substituenty 2. třídy

- mají _____ mezomerní efekt – elektronová hustota se **zvyšuje** v polohách **meta**
- př. -CN, -NO₂, -CHO, -COOH, -SO₃H

Příklady reakcí:

a) chlorace chlorbenzenu

b) chlorace nitrobenzenu

c) nitrace chlorbenzenu

d) nitrace nitrobenzenu

2) Radikálová substituce

- probíhají na bočních řetězcích arenů, kat. UV

a) **bromace toluenu**

b) **chlorace ethylbenzenu**

3) Adice

a) Hydrogenace

- kat. R-Ni, t

př.: hydrogenace benzenu

př.: hydrogenace naftalenu

b) Chlorace

- kat. UV

př.: chlorace benzenu

4) Oxidace

a) na aromatickém jádře

- kat. $V_2O_5 + O_2 + 450^\circ C$

př.: oxidace benzenu

př.: oxidace naftalenu

b) na postranním řetězci

- kat. $KMnO_4$

př.: oxidace toluenu

Zástupci arenů:

benzen

deriváty benzenu:

- **toluen**

- **styren**

- **kumen**

- **xyleny**

naftalen